

הדפסה מיוחדת „מציון“ ספר ב'

המאסף של החברה הא"י להסתוריה ואתנוגרפיה

לתולדות היהודים באי מלטה

ט א ת

שמה אסף

ירושלם

תרפ"ח

דפוס י. א. ווייס

לתולדות היהודים באי מלטה⁽¹⁾.

ידיעותינו על דבר היהודים במלטה הן מועטות מאד⁽²⁾. באינציקלופדיות האנגלית-יהודית והרוסית-יהודית אין כל "ערך" למלטה ולא הוקדשה לה אף שורה אחת, כאילו לא היה ליהודים ולמלטה שום יחס וקשר מעולם. ואולם לפני זמן מה מצאתי באחד מכתבי-היד אשר בבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים⁽³⁾ ארבעה מכתבים המדברים על יהודים שנפלו בשבי בעת עלותם לארץ ישראל בידי שודדי הים והובאו למלטה. מתוך המכתבים הללו — שאני נותן אותם בזה לפני הקוראים — נראה שהיה זה חזיון מצוי ורגיל. השבויים האומללים היו מתענים במלטה ימים ושנים בענויים נוראים עד אשר עלתה בידם לפדות את עצמם מידי האדונים הקשים. במכתב הרביעי אנו קוראים גם על דבר שבות נפשות רבות בבת אחת, זקנים וצעירים, טף ונשים, והשובים דרשו בפדיונם סך חמשה עשר אלף גרוש, סכום עצום בימים ההם. השבויים הוכרחו לשלח, ברשיון השיבים, שני שלוחים שיכתתו הנליהם מעיר לעיר ומאיפרכיא לאיפרכיא לאסוף כסף פדיונם מאת אחיהם היהודים, רחמנים בני רחמנים, אך טרם שנפדו אלה באו "כמה כתות של שבויים אחרים". ויש גם שהיו נכרים קונים את השבויים מידי שודדי מלטה ומוליכים אותם לקהלות ישראל השוכנות על חופי הים התיכון למען יפדו אותם בכסף מלא.

(1) על כתיבת מאמרי זה עלי להודות לידידי החכם הד"ר ססיל רוטה. המתענין מאד בתולדות יהודי מלטה ועורך את תשומת לבי לנושא זה, אף הודיעני במכתביו קצת פרטים מענינים מאד. כן נתונה בזה תודתי לידידי ר' מיכל רבינוביץ ורא רבלין שהעירוני על מקצת מקורות נוגעים לעניננו.

(2) אמנם נכתבו על זה שני מאמרים. האחד של Soave M., Malta e gli schiavi ebrei, Corriere Israelitico XVII 195, 173 — 172, 197, 222 — 225, ותשני של A. Mifsud, Trace dell'antica vitalita Giudaica Maltese. Archivum Melitense, IV. 19. 42 וכולתי להשיג את שני העתונים הללו. הוקרים מאד במציאות.

(3) מסומן עתה 69, 80 Hebr. ואוצר בתוכו כמאתים מכתבים משנות ש"ג — ש"ץ, ורבים מהם מלאים ענין רב לתולדות היהודים בא"י באותו זמן.

במצוה רבה זו של פדיון שבויים בכלל ושבויי מלטה בפרט. עסקו ביחוד שתי הקהלות הספרדיות — ק"ק תלמוד תורה וק"ק ליוואנטיני — אשר בויניציאה. בידי הר"ר ססיל רוטה יש כת"י המכיל העתק של יותר מחמש מאות מכתבים שנשלחו לקהלות ישראל אשר בארצות שונות ע"י פרנסי חברת פדיון שבויים בויניציאה בשנות ת"ל—ת"ף, וחלק גדול מהם עוסק בכל הנוגע לפדיון שבויי מלטה (1). חברות לפדיון שבויים נמצאו או כמעט בכל קהלות אירופא החשובות פחות או יותר, שעמדו בקשר עם החברות הנמצאות בקהלות השוכנות בערי החוף, ואולם לרגלי רחוק המקום ושבוש הדרכים היו עובדים חרשים רבים, ולפעמים גם שנים, עד שזכו השבויים לצאת מעבדות לחרות. רבים מהם גם מתו בארץ שבים (2). מפני זה נוסדה במלטה ע"י השבויים קהלה עברית עם כל המוסדות הנחוצים לה, כגון בית-כנסת ובית קברות וכו'. חברת פדיון שבויים בויניציאה העמידה לה פקיד מיוחד במלטה שישגיח על המוסדות הדתיים וישתדל במלואי צרכיהם של השבויים (3). נראין הדברים שקצת מן השבויים או מצאצאיהם התישבו באי מלטה בקביעות. באחרים מספרו השאלות והתשובות אנו מוצאים אנשים שונים, שישבו בחצי האי הבלקני. בכנוי "מלטי" שנקראו כך כנראה ע"פ מוצאם ממלטה (4).

ידועות חשובות על שורדי מלטה אנו מוצאים בס' "עמק הבכא לר' יוסף הכהן (5). ידוע שר' יוסף נמר את ספרו בשנת שכ"ד, אך אחד מן החכמים שלא נרדע

(1) עי' במאמרו שנדפס ב"הצפה לחבמת ישראל" שנה ט' עמ' 232. שם גם הדפיס שלשה מכתבים מהם. פרטים נוספים שלח לי במכתב.

(2) בשנת 1625 נשבו עשרה יהודים בעלותם מרוזיסה לארץ ישראל והובאו למלטה. חמשה מהם מתו שם שנפדו והנשארים נפדו בסך ת"פ זהובים (הודעת ד"ר ס. רוטה ע"פ המכתבים כת"י שבידו).

(3) שם עמ' 233.

(4) עי' למשל שו"ת כנימין זאב סי' תי"ט: "... איך ר' מרדכי כהן קרא לרבי חפץ מלטי לעמוד בדון לפני חכמי ק"ק אורטא...": "שו"ת דברי ריבות לר' אדריי סי' ו': "כפינו הח"מ... הבחור כ"ר רפאל מלטי בכ"ר יצחק מלטי נתן לנגדתו הבחורה מרת סימי בת היקר כבוד ר' אברהם הלוי מלטי שני זהובים ציקני קדושין בעד אחיו הבחור שבתי מלטי... שנת השיך ליצירה (1560) פה ציפא נסו"; בשו"ת מהרש"ך ח"ד סי' ל"ו נזכר שטרם תנאים שנכתב בניגורו פונסו בשנת שני' וחתום עליו בעד יעקב ב"ר שלמה מלטי ונתקיים ע"י הדיון אברהם מלטי. גם בקונטרס אחרון של שו"ת מהרש"ך ח"ד סי' ה' נזכר "החכם הנעלה לתהלה הר' אהרן מלטי" שהתישב בסופיה ונתמנה שם לדיון.

(5) עי' עמק הבכא הוצ' קרקא עמ' 150: "וילכו יהודים רבים מאיטליה — לרגלי גזרות הרשע פאול הרביעי — ללכת אל ארץ המזרח... ויפגעו בס' כמרי מלטה וישפכו עליהם סוללות ורבים צללו כעופרת במי הים בחמת החיילים ורבים נלכדו בשחיתותם".

בשמו הוסיף עליו קצת הנהגות וספור המאורעות שאירעו בימיו עד שנת שס"ה (1605), ובעל ההנהגות האלו מספר לנו ש"כומרי מאלטה רעים ליהודים וחמאים אל התוגרמים מאד, וישוטטו בנמי איטליא לשלול שלל ולבזבז, ומדי עכרם היו נוזלים כל עיבורי ארחות ימים, והנפשות ימכרום לעבדים ולשפחות אם לא יתנו פדיון נפשם.. ותעל שועת התוגרמים עד לפני שער המלך".

בשנת 1569 שלח השולטן חיל כבד להלחם במאלטה, אך לא הצליח במלחמה זו ואחרי אשר הוסר המצור, "שבו כומרי מאלטה לכבד את העיר ויבנו את פרצותיה, ויעשו מגדלים בתיבה ויחזקוה יותר מאשר היתה בראשונה, ויהיו אל היהודים לפח ולמוקש עד היום, כי מדי יום ביומו יבואו משוטטים בים..." (1).

אף בשו"ת ר' שמואל די מדינה (הרשד"ם), שהיה בן אותו זמן, הובאה מעשה ב"ראובן ושמעון (2) שהיו להם בשותפות נכסים בספינה אחת מויניציאה ולכדוה הדינוניאות של מלטה ושלחו השררה של ויניציאה והצילו כל הנכסים שנלכדו בה... (3). בזמן מאוחר יותר מספר ר' יעקב ששפורטש ב"קצור ציצית נובל צבי", שראה כתבים מודיעים שהלכו אחרי שבתי צבי, "שלשה חכמים שלוחים מירושלם תוב"ב לפייסו ולבקש מחילה בעד אנשי ירושלם, שלא האמינו בו ובנביאו ונתנו כסף סודרת כנגדם, ואחר הליכתם פגעו בהם ספינות מאלטה ושבנו אותם, ואחד מהם הביאיהם השבאים לליבורנו והעיד שכל מה שנאמר מהנביא והמשיח הוא אמת... (4). תוך מן היהודים שבאו למלטה כשבויים הובאו לשם מזמן לזמן גם יהודים שנתפסו למלכות. בשנת ש"ח הובאו לשם שלשה יהודים, שמואל מנגנון ומשה אבדליף מירושלים ושמואל קפסוט ממונסטיר שנאסרו כמורדים במלכות. נראה שמקרה כזה קרה גם לר' יעקב הלוי (נפטר בשנת שצ"ו), ש"היה שר וגדול יוצא ובא בחצרות השרים ומרבה בסחורה", והיה תורה וגדולה במקום אחד" (5).

(1) עמק הבכא, ד' קרקא תרנ"ה עמ' 159-160. "כומרי מאלטה" הם חברי האורדן של "בני יוחנן", שעברו מקפריסין למאלטה בשנת 1522 (עם כבושה של קפריסין ע"י התורכים).

(2) שו"ת מהרשד"ם חלק חורמ סי' שמ"ג.

(3) "כי שלום בין ויניציאני וכומרי מאלטה" (עמק הבכא שם).

(4) הוצאת אודיסה תרכ"ז דף ד' עמ' א'.

(5) בשנות שט"ז נשלחו למלטה כפקודת הפפא פאול הרביעי ל"ח מאנוסי אונקונא, כמו שיספר ר' יוסף הכהן: "ושלשים ושמונה מהם שלח הבליעל אסורים בויקים אל המשושטות אשר במלטה וינוסו בדרך..."

(6) עי' עזר במאמרו של A. Mifsud הנ"ל (ממכתבו של ד"ר רוטה).

(7) שם הגדולים לרח"ד, הוא גם תרגם את הקוראן לעברית והוסיף לו מבוא ע"ד מוחמד והאיסלם, ותרגומו שמור בארכיון הברודליאנא מספר 2207.

כי כך הוא כותב בהקדמתי לתשובותיו⁽¹⁾ שנדפסו בשם „שאלות ותשובות ר' יעקב לבית הלוי“: כי פצעי אני אדע לידע להודיע ולהודיע, כי ברגע קטן ובשעה חדא הכני פצעני ומכיעתו יבעתני. שלו הייתי בביתי וחלקת חמדתי ויתשני מעל אדמתי אותי וכל אנשי ביתי צמריו ופשתי שבתי ומשענתי, פשטתי את כתנתי ובתים מלאים הצעיפות והצאצאים, הביאנו כבוד לבאים ובתי כלאים אל עיר מלטה תשיא⁽²⁾, לולי ה' שהיה לנו... אשר עורנו ומעבדות לחרות הוציאנו...“ מקרה זה קרה אותו לא בהיותו בדרך אלא בהיותו שלו בביתו, ובמלטה שמו אותו בבית הכלא, לא כשבויים שהיו מעבירים אותם בעבדות שנית, גם אין הוא מזכיר שלקחו ממנו פריון נפשי, משמע שנאסר והובא למלטה ע"י עליילה שהעלילו עליו ואחר כך כשנתבררה צדקתו יצא לחפשי⁽³⁾.

ידיעות מומן קצת יותר מאוחר ע"ד היהודים במלטה אני מוצאים בשו"ת „תורת חסד“ לר' חסדאי הכהן פרחיא, אחד מחשובי הרבנים בשאלוניקי⁽⁴⁾. סימן ק"ז: שאלה על גט שבא פה ממאלטה וזה טופסו: באחד בשבת באחד ועשרים יום לירח אדר שנת חמשת אלפים וארבע מאות ועשרים ושמונה ליצירה למנין שאנו מניין הכא באי מאלטה דעל כיף ימא רבא מותבה וממימי מעינות ובארות מסתפקא אנא דוד בר שמואל העומד היום באי מאלטה... ותריכות יתיכי ליכי אנת אנתתי שרה ברת יוסף בכל מקום שאת עומדת... ויש בנט זה גמטמים... ולכן נסתפקנו אם הוא כשר להתגרש בו שרה הנז' במקום עיגון כזה... מנוסת הגט משמע שהבעל נמצא במאלטה רק לפי שעה ואין זה מקום מושבו הקבוע⁽⁵⁾ ואשתו נמצאה במקום אחר. יש לנו איפוא עסק עם שבוי המגרש את אשתו. בנט זה היו גמטמים, ובכל זאת נטו הרבנים להכשירו „במקום עיגון כזה“, היינו מפני שקשה היה מאד להשיג גט אחר מן השבוי הנמצא ברחוק מקום. הגט נכתב בכתב אשורי וחתמו עליו שני עדים בדון, הרי שנמצאו באיתה שעה במאלטה כמה יהודים.

ישנן בידינו עוד ידיעות מועטות ע"ד יהודי מאלטה בשנות תקן-ת"ר, ומהן נראה שעמדו בקשרי מסחר עם תונס, ויהודי תונס חיו באים לרגלי עסקיהם למאלטה. אף שד"ר ירושלמי בא לשם בשנת תקפ"א. בשו"ת „ויאמר יצחק“⁽⁶⁾ להרב

(1) יצאו ראשונה בוויניצאה שע"ד ואח"כ הוסיף עליהן הרבה והדפיסן שנית בוויניצאה שצ"ב. ההקדמה נמצאת במהדורא ב'.

(2) תמוח שמה אמן?

(3) גם בתשובתו סי' ל"ז הוא כותב: „מצאנו ראינו בספר תורה ישן נושן שהעלינו עמנו מלטה תש"א“ (במהד' ראשונה באה תשובה זו בס' ו"ד).

(4) נפטר באלול תל"ז ותשובותיו נדפסו בשאלוניקי תפ"ג.

(5) „העומד היום באי מאלטה“.

(6) נדפסו בליוורנו תרמ"ו.

ר' יצחק ק' וואלד, מרבני טיטואן אשר במרוקו, ח"א דף קצ"ג עמ' ב
 אנו מוצאים "טופס קב"ע וז"ן ע"ן (1) בתלת הוינא דח"מ ח"ל (2) כד אסחיד קדמנא עד
 אחד כשר ה"ה החכם השלם והמולל שד"ר מירושלם תוב"ב כהה"ר יוסף
 מצליח נר"ו בתוע"נ (3) ומכוונת איך אמת ויציב שהוא היה במאלטה וע"א והיה
 מכיר שם יהודי אחד שמו שמואל בן מלכא שהיה נכנס לבית הר' יעקב
 צרפתי כפעם בפעם והיה גם החכם הנז' רגיל לבא לבית הר' יעקב הנז' ויום אחד
 אמר לו הר"ע צרפתי הנז' דמתושבי מאלטה להחכם הנז' תדע לך ששמואל
 בן מלכא שהיית מכיר לשעבר שהיה נכנס לביתי הלך לכפר סוסה הסמוך
 לתונים ונפטר שם זה כמו שנה וחצי מ"מ (4) ובכן אתה שליח מצוה כשתלך
 לטיטואן יע"א בעזר השם תאמר להם ששמואל בן מלכא נלב"ע וחלי"ש (5) לפי
 שיש לו שם אשה. עכ"ב (6) העד הנז' ולראיה על קבלת עדות שנתקבלה בפנינו
 כראוי ח"ש תמ"ז (7) פה גיבאלטאר (8) יע"א בע"א (9) לחדש אלול המרצח שנת
 והשער (תקפ"א) סגרו לפד"ק והש"ק (10) ותתמים על זה שני דיינים.

מאיתו זמן עצמו בקרוב אנו מוצאים פרטים אחדים בספר "משכנות הרועים"
 לר' עזריאל לחאייך (11) (דף קנ"ט ע"ב): ראובן ושמעון מתושבי העיר הזאת
 תונס יע"א היו ונמצא בעיר מאלטה והלוח ראובן לשמעון מנה וכתב לו
 כת"י (=כתב ידו) בלשון הגר, וזה פתרונו: כת"י זה ביד ראובן שהלוח לי כך
 וכך הלואת חן וחסד ואחוריהם לו בכל עת ובכל עיר שירצה, והיה זה בזמן פ' (פלוני)
 פה מאלטא וחתם שמו..."

לאחרונה נזכיר, שיודית מונטיפיורי — שבקרה את מאלטה בשנת
 תקצ"ח (1838) יחד עם בעלה ר' משה — מספרת בספר מסעותיה שמצאה שם רק כשש

(1) = קבלת עדות וזה נוסחה על נכון.

(2) = דיינים חתומים משה חד ליתוהי, עי' כתובות כ"ב א'.

(3) = בתורת עדות גמורה.

(4) = מעלה משה. ביטוי רגיל אצל יהודי המזרח במובן של "בערך".

(5) = נפטר לבית עולמו וחיים לכל ישראל שבק.

(6) = עד כאן סהיד בפנינו.

(7) = חתמנו שמונו תרתי מגו תלת, עי' כתובות שם.

(8) על הישוב היהודי בגיבראלטאר יש ידיעות רבות מאד בספרות השו"ת של חכמי

אפריקה הצפונית.

(9) צ"ל: ב"א, או: בכ"א.

(10) לפרט קטן והכל שריר וקיים.

(11) גרפס בליוורנו תר"ך. ובחקדמת רבני תונס כתוב על המחבר: זה רבות בשנים

יתר על ארבעים שנה. שהיתה מנוחתו כבוד, ולפי זה נפטר המחבר בין תקע"ח לתקפ"ט.

משפחות יהודיות. בשבת באו לתפלה י"ד אנשים, כי נספחו לתושבי האי גם האורחים.

בין האורחים היו רבים מבני מרוקו (1)

יש לחשוב שבספרי השו"ת של שלש מאות השנים האחרונות נמצאות עוד רדיעות ע"ד מאלטה ואשמת מאד אם יבא מי שהוא וימלא אתרי דברי.

מן המכתבים הנדפסים מזה יש לראות את גודל הסכנה שבה היו נתונים העולים לא"י, סכנת השבי הקשה לדברי התלמוד (כ"ב ח' ב') מן הדבר החרב והרעב, ועם כל זה התגברו אבותינו על כל המכשולים שעמדו להם בדרך ומסרו ממש את נפשם כדי לעלות לארץ חמדת אבות.

א.

מליצה לשבוי

[228]. ורע קדש מטע ה' להתפאר, בחורי סגולה, נמלי חסד כלם כהונם בממונם, כלם אהובים כלם ברוכים עושים מאהבה, הנה הנם הקהלות הקדושות שבכל עיר ועיר וחיו עולם לפני אלהים אמן, ואחריהם כל ישרי לב, גבירים כבירים, פרנסים ממונים ועבודת קדש על כתף ישאו ה' עליהם יחיו אמן, ועשרותיהם על ראשיהם מלמעלה לצבי ולכבוד מרביצי תורה בישראל החכמים השלמים, יאריכו ימים על ממלכתם בהשקט ובכטחה אמן.

לשלום אין קץ. איתותינו אלה לדבר בצדקה על אודות המוביל הלזה עני משנע, שנלכד בבור שבוי זה כמה שנים באי מלטה, ענו בכבל רגלו במשא כבד. אכן גם שם לא הונח לו וירוצותו מן הבור ויישבותו באניות בעניות בלב ימים כתרותו הדריכותו מנמל למל, הקיפותו בלהות וימי הרעה, במקל ורצועה הכותו פצועו פצע וחבורה, והשיבו את לחמו במשקל ומים במשורה. ומרוב בכיתו כהו עיניו מראות, ולא היה יודע איזה הדרך ישכון אור, והיו מלעיבים ומלעינים עליו בני הערלים ורוממים אותו אכן ובדברים מאוסים, ותעלולים משלו בו בחירופין ונידופין ושנשתנו עליו כל סדרי בראשית מכל השבויים אשר היו לפניו, אשר על כן שאר השבויים נכנסו בעיבי הערבון לאדונו ושלה אותו פה ביד נוי, והוצרכנו לפרוע כך וכך. והנה זה העני בצאתו מעירו יצא לשם נדרר לעלות לארץ הצבי ונלכד בשביה, וכעת שיצא לחירות נמר אומר לעלות לארץ הקדושה דרך יבשה לשלם את נדרו ואין כל מאימה בידו, ונוסף על זה היותו איש מטופל והגיעו בנותיו לפרקן והוא לא ידע על איזה מהם יתבע ועל איזה מהם יתחנן לפני כתר, לכן אליכם המצוה הזאת הכהנים, בכל מקום אשר תדרוך כף רגלו להעניקו מיקבו וגורן צדקתכם, ותפתחו לו פתחי נדבה, ותתנו לו מהלכים אל אשר שמה הרוח ללכת, עד אשר ישוב

(1) ע"י י. ד. אייזנשטיין, אוצר הסמעות, ניוארק תרפ"ז עמ' 205.

אל [229] עירו ובכל אשר יפנה ישא דגל תהלת מעכ"ת ויברך אתכם, ואל תהי ברכת הדיוט קלה בעינם ומן השמים תברכו בריות והצלה כנפשם וכו'.

ב

[229] חמדת ערת אבירים, כפירים נמורים, מוכתרים בכמה כתרים וכתר שם טוב עולה על גביהם, יראה להם וטובה להם, ופניהם איש אל אחיו יאמר חזק לעשות חסד וצדקה ולהשביע נפש שוקקה, המה הגבורים אשר מעולם אנשי שם שבקהלות תהלות ישראל אשר בכל מדינה ומדינה, מקום אשר דבר המלך הקדוש ודתי מניע, וגבוריהם שריהם ויועציהם ופרנסיהם, ועשרותיהם בראשיהם צנתרות הוהב המאורות הגדולים הרבנים האיתנים מוסדי עולם עמודי שמים וכו'.

אחרי עתרת החיים והשלום כמשפט לאהבי שם תפארת גדולתכם, הנה עיני קדשכם תחזינה מישרים דברים דמרים הנאמרים כאמת בכתבים אשר ביד האיש הלזה מרבני קושטני' וכו', שם יתנו תאניה ואניה מאשר חלפו צפו על ראש הלזה מוביל כתבא דנא ההולך קדמת מחניכם קדוש ושמו פ', אשר נודע לנו היותו מנדיבי שא לו נקי ואציליה. מהנה לרבים מנכסיו, ויהי כאשר אותה נפשו לעלות לחיות בנו עם ה' להשתטח על קברות הצדיקים אשר בירושלם ובארצנו הרך אניה בלב ים פגעו בו שבאים ושביו אותו ואת ביתו ובחמלת ה' עליו נפרה מנכסיו ואח"כ פגעו בהם פעם שניה ושבאים פעם אחרת והולכיכם למאלטה, ופסקו בעד פדיון נפשם סך רב והניח את אשתו ובניו שם ופנה אל הסוכב לגבות פדיון נפשם, ובבאו פה עירנו עם היותם עמוסי התלאות והרעות שכר על שברים ותרועות בכל זאת התאפקנו להחזיק בידו מן הבא בירינו, כי המו נכמרו מעי רחמנו אליו. ולכן אתם כהני ה' תקראו בכל מקום אשר יבא שמה פתחו לו שערי צדק במנה יפה נשקפה כמו שחר לפי כבודו, כי כביר מצאה ידו ולא כל שעתא מתרמי לכם הנון וראוי מבני עליה כזה אשר הכרת פניו ענתה בו, ולכן אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בו, ותיקר נא נפשו ונפש המיחלים לחסרו בעיני תפארת גדלתכם להתיר לו פסת יד ביתר שאת, לקרא לשבויים דרוור ולאסירים פקח קוח בימין צדקתכם הנאדרי בכח [230], ובגלל הדבר הזה אלהינו זה קוינו ויושיענו יושעכם תשועת עולמים, וריק לכם ברכה עד בלי די וימלאו אסמיכם יאריך ימיכם בטוב ושנותיכם בנעימים, ואל שדי יתן לכם רחמים.

אחרי עתרת שלום ואמת כמשפט לאוהבי שם תהלתם אותנו אלה בלכתם ילכו לדבר בצדקה על אודות מיביל כתבא דנא נעים ומירות מישראל מבין של קדושים וכו' שיצא מארץ מולדתו בדרך שגדר על נפשו ללכת לא"י ת"י להשתחוות ולהשתטח על קברות הצדיקים ועל כותל מערבי, ויהי בהיותו בדרך אניה בלב ים קפצו עליו לסטים ושוללי ים ושבנו אותו ולקחו כל מה שהיה (ביתו) ונשאר עירום ועריה וחשופי שת, ולא די זה אסרו אותו ברהטים והביאו אותו פה מאלטה ומכרו אותו ממכרת עבד ונפל ביד אדונים קשים ומרים כלענה עד מאד, שהיה שולחי לעסוק בעבודה קשה בחומר ובלבנים ונושא סבל על שכמו אבנים גדולות ויקרות, מבקר לערב יוכת, עירום ויחף רעב וצמא ושוכב על קרקע, וחשומים מכים אותו מכות גדולות על גבו עד שנשפך דמו לארץ ובשרו כדונג נמס, ועברו עליו צרות רבות ורעות, וה' לא עזב רחמיו וחסדיו ליראי שמו, ויכמרו רחמיו על הנו, ונזדמן אי' ערל וקנה אותו מידי אדונים קשים להוליכו לנא אמו(2) בתנאי שיפרעו לערל הנו מקופה של צדקה, לכן בכעו ובמטו מינייכו בהגיע הנו למחנכם הקדוש והטהור נכון תתנו צדה לדרבני, ושערי צדקותיכם פתוח תפתחו כדי לשלם נדרו שגדר על נפשו, והענק תעניקוהו, ומי האיש הירא ורך הלבב יחוס ויחמול על הנו, וזה חסדכם אשר תעשו לשלוח לנו במהרה בצדה לדרבני כדי לשלם נדרו, ובשכר מצוה זאת אלהים חיים ומלך עולם יזכה לחנכם ויהלכם במעגלי צדק ובישר על דבר כבוד שמו כחפצכם וכו'.

ד.

[234] מליצה טובה וחשובה לשבוי.

(3)

הלא למשמע און דאבה נפשנו יום גבר האויב וילחם בישראל, וישב ממנו שבי כך וכך נפשות בבת אחת בדוניאות של מאלטה ועקו ולא נמלטו. מי שמע כזאת מי ראה מקהלות נודדות הלכו שבי לפני צר. בשלשלאות והיתה לאו"ת ואם ד"ל(4) הוא ואין ידו משנת כי חלה ורבה חלחלה בקהלה סוערה כמו חרה, ובאו בניו עד משבר בכסף עובר לעבדים ולשפחות, במעולה שבערכין לא בפחות, ושוכיהם החזיקו בם ותעל קצבתם לט"ו אלף גרו' מן העבודה כי כבדה מאד, השביעום במרורים,

(1) לא העתקתי את הכתבת הארוכה הכתובה במליצה יתרה.

(2) אלכסנדריא.

(3) לא העתקתי את הכתבת הארוכה.

(4) רומז אולי למספר הנפשות שנפלו בשבי.

בחורים טחון נשאו באיי העברים וילדי נכרים. וזקנים בעץ רועץ כשלו במי שחו אם בנהרים, ונשים נרמסים מקול מחצצים, ברעב ובצמא על האדמה שוככים בין שפתים פשוטה ועירה וחגורה על חלצים. על זה היה דוח לבנו מי נתן קהלה קדושה למשיסה בעבודה קשה. וישראל לבוזים בחומר ובלבנים האוכלים למעדנים ואם עוד רבות בשנים ח"ו ימקו בארצות אויביהם, לולא ה' צבאות אשר ראה בעינים ד"ל שמת וחיש צמח להם קרן ישועה, ויתנו להם יד לשלוח שנים מהם שנים נגרים בראש אמיר מובילי כתבא דנא אנשי אמנה לכתת רגליהם מעיר לעיר ומאפרכיא לאפרכיא בקול נהי ונהיה, והנם צווחי ביא ביא ככרוכיא, הנהיה כדבר הזה או הנשמע למעצבה מדת פורעניות מרובה ממדת טובה, מ"ה 1) ריאליש עובר לסוחר ובכל תאחר ויבאי על העיר הזו על עם יגע ורפא ידים בעקב כמה כתות של שבויים אחרים, לקוטי בתר לקוטי ובזווי דבזווי, ואין זה כי אם מרוע מזלם כי לא מצאו אנשי חיל ידיהם כימי עולם לצאת ידי חובתם לפי כסף מקנתם כי רב הוא, ולא יכולנו להתאפק לקולם כים יהמה ולחשם בלחצם וגם ראינו את הלחש צרת נפשם להעבירם על דת מלבד חלול שבת, ובמראם נהפכה (!) צירינו עלינו וכפי דוחק השעה צמצמנו עצמנו ופרענו בעדם סך כך וכך, כיד ה' הטובה עלינו, וזלזל צדה לדרכם, כי רב הדרך מאד. ועתה עליכם המצוה הזאת הכהנים, החלש יאמר גבור אני, להחיש מפלט להם מסעה מסער כמ"ש לא ירדנו בפרך לעינד, והאיש הירא ורך הלבב ימלא את כפו, טוב מלא כף נחת בעין יפה, ושב ורפא למחלתם לקרא לשבויים דרור ואורח מישור ומלאכי שלום שלוחי מצוה... ובשכר זאת אל חי בקרבכם יחכה להנכם, ירום לרחמכם וישבור עיל עני מעל צוארכם. ויפרוש את שלומי עליכם ועינינו ועיניכם תחונה בבנין אפריון והאריאל ובא לציון גואל 2).

(4) הקריאה מסופקת.

(2) בסוף דברי אזכור את המנורה בעלת שבע קנים שנמצאה במלטה. תמונתה הובאה בספרו של פרופ. קרויס Synagogale Altertümer ציור ח' (עמ' 312). המנורה היא עתיקת יומין, ויש עליה כתבת עברית ויוונית ובה השם: חנניה בן יעקב (העירוני ע"ז ר"מ רבינובין).